

Entorn de l'expulsió dels moriscos: un procés per robatori*

JAUME SERRA I BARCELÓ

El tema dels moriscos a Mallorca no és precisament un dels més tractats.¹ La majoria dels autors s'han limitat a sobreentendre que com que a l'Illa no hi havia aquesta casta de població, en conseqüència, els diferents decrets d'expulsió no tengueren cap valor ni transcendència. Tot i això, Quadrado, Boronat o Reglà ja indicaren algunes pistes per les quals el tema no es podia despatxar amb tan poques referències. Boronat documentà l'important paper de les Balears en l'expulsió dels moriscos valencians i Reglà ens parla de com a l'illa existien 90 cases morisques,² fet que no confirmà Lapeyre en la seva exhaustiva obra sobre l'expulsió.³

Els plantejaments reduccionistes no poden sorprendre. Les ordres d'expulsió foragitaven els moriscos d'Espanya i, d'entrada, ni el duc de Lerma ni el rei Felip III consideraren les Balears com a part d'aquesta entitat, ja que sols es reduïa als territoris continentals. En principi, i pel que fa a aquest tema, les Illes es consideraren a un mateix nivell que Sardenya. Emperò aviat se n'adonaren del perill que podia suposar l'emigració massiva dels cristians nous a unes terres tan assolades pels atacs corsaris i que es trobaven tan properes de les costes nordafricanes. Tant i més quan l'aventura argelina d'uns anys abans, havia fracassat.⁴

Per desgràcia, les fonts documentals illenques es mostren molt reticents a demostrar el que passà amb aquesta minoria. Així per exemple, entre 1609 i 1614, no hi ha pràcticament cap anotació directa ni a les Actes del Gran i General Consell ni a Extraordinaris de la Universitat sobre la qüestió; fet que, en certa manera, vendria a donar la raó als autors clàssics de què el problema preocupà poc a les autoritats illenques.⁵

Presència de moriscos a Mallorca abans de l'expulsió

Com es prou sabut, la població andalusina de les Balears anterior a les conquestes del S. XIII, contràriament a la jueva, no originà una comunitat mudèjar a cap de les illes. Els musulmans que pogueren pagar el seu alliberament abandonaren ràpidament el territori i els

* S'ha d'agrair a d. Antoni Mut (olim director de l'Arxiu del Regne de Mallorca) que posàs, ja fa anys, al nostre abast aquesta font documental tota vegada que estava en molt mal estat de conservació i per tal de manejar-la s'hagué de restaurar i de sotmetre a un procés especial per tal de desferrar les pàgines interiors. Gràcies a ell es pot publicar el procés i l'estudi introductori.

¹ Per ara, a més de diferents publicacions documentals que expliciten o resumeixen les Relacions de Causes de Fe inquisitorials, l'únic estudi, tot i tractar-se d'un primer apropament al tema, és: Jaume SERRA I BARCELÓ: "La Inquisició mallorquina i els musulmans (1579-1631)". *BSAL*, 41, 1985, 279-307. Títol força desafortunat i que no correspon al que l'autor originalment assenyalà.

² Joan REGLÀ.; *Estudios sobre los moriscos*, Barcelona, 1974, 102-114.

³ Henri LAPEYRE *Geografía de la España Morisca*. Valencia, 1986.

⁴ RODRÍGUEZ JOULIÀ SAINT-CYR, CARLOS: *Felipe III y el rey de Cuco*, Madrid, 1954. Mallorca hi havia tengut un paper fonamental en aquests intents tal com ja demostrà J. B. ENSENYAT: *Historia de la Baronia de los señores Obispos de Barcelona en Mallorca*, Palma, 1919, 523-538.

⁵ Emperò, la documentació menor desdiu aquest menyspreu de les grans fonts polítiques. A. PLANAS ROSSELLÓ: *El Sindicat de Fora, corporación representativa de las villas de Mallorca [1315-1834]*, Palma de Mallorca, 404-411.

altres romangueren esclaus. En general, i pel que fa Mallorca, es considera que cap a 1276 els restes de població pre-feudal o s'havien assimilat o s'havien esvaït.⁶ D'aquí que, quan es generalitzaren les empreses corsàries, a la pràctica, els termes captiu i esclau esdevingueren en sinònims.⁷

En general, per tant, s'ha de considerar que la població d'origen nordafricana o de religió musulmana (llevat d'alguns mercaders o diplomàtics) eren esclaus. Esclaus que tendien a aconseguir la seva llibertat o a la integració. Per això, tot i que durant els segles XIV i XV es detecta una minoria mudèjar que participà activament en certes activitats artístiques i artesanals,⁸ no es pot considerar de cap manera en el mateix nivell que a altres territoris com València, Aragó o la mateixa Catalunya on formaren comunitats amb un estatut jurídic propi.⁹

Emperò, fins i tot quan es parla dels esclaus, fer-ho senzillament d'integració és agosarat. Durant molt de temps, els lliberts es miraren amb recel per la potencialitat de traïció que tenien de formar quintes columnes que afavorissin els atacs corsaris. D'aquí que sorgissin alguns indicis de marginació que, sense arribar al caràcter dels jueus, originaren signes externs i, fins i tot, llocs segregats d'habitatge.¹⁰ D'aquí també que certes ordenances artesanals limitassin el treball dels captius i que se'ls ensenyassin determinats oficis.¹¹

6 R. SOTO I COMPANYY: "La población musulmana en Mallorca bajo el dominio cristiano (1240-1276)", *FRB*, II, 1978, 65-80 i 549-564. En aquest sentit és rellevant la postura de A. SANTAMARÍA ARÁNDEZ: *Ejecutoria del Reino de Mallorca*, Palma de Mallorca, 1987 que en molts de sentits contesta i matitza l'autor anterior.

7 La bibliografia sobre el món de l'esclavatge a la Mallorca posterior a 1229 comença a ser notable, tot i que centrada en l'Edat Mitjana. Entre d'altres, vegeu: M. BONET: BONET, M: "Orden disminuyendo el número de esclavos en Mallorca", *BSAL*, 7, 1897, 359; G. ENSENYAT PUJOL: "Algunes mesures restrictives contra l'importació d'esclaus turcs a Mallorca (1462-1481)", *BSAL*, 41, 1985, 199-206; R. JUAN: "Cofradías de libertos en Mallorca", *BSAL*, 34, 1976, 568-584. R. JUAN: *Los esclavos del prior de Lluc*, Felanitx, 1974, P. DE MONTANER ALONSO: "Aspectos de la esclavitud en Mallorca durante la Edad Moderna", *BSAL*, 37, 1979, 289-328; E. PASQUAL: "Distintivo de los cautivos de Mallorca", *BSAL*, 3, 1889, 106. A. PLANAS ROSSELLÓ: "El mestre de guaita", *BSAL*, 52, 1996, 85-128; A. PONS PASTOR: "Capítols e ordinacions fetes per lo offici del mestre de guaita", *BSAL*, 21, 1927, 347-351; M. PUJOL CALAFELL: "L'esclavitud en el Regne de Mallorca", *BSAL*, 52, 1996, 129-140; R. ROSSELLÓ VAQUER; Jaume BOVER PUJOL: "Esclaus albanesos a Mallorca i Menorca a l'Edat Mitjana"; *Estudis Baleàrics*, 9, 1991, 54-64; R. ROSSELLÓ VAQUER; Jaume BOVER PUJOL: "Captius cristians de Mallorca al Nord d'Àfrica, segle XV: una relació", *Amèrica i Mallorca*, Ajuntament de Palma; J. SASTRE MOLL: "Notas sobre la esclavitud en Mallorca: El llibre de sareyns e de grecs de l'any de MCCCXXX"; *Mayurqa*, 21, 1985, 101-120; J. SASTRE MOLL: "Estancia y salida de musulmanes libres y esclavos durante el reinado de Sancho I y Felipe de Mallorca", *BSAL*, 44, 1988, 125-170; F. SEVILLANO COLOM: "Cautivos sardos en Mallorca (siglo XIV)", *Studi Sardi*, 21, 1970, 3-30; F. SEVILLANO COLOM: "Demografía y esclavos en el siglo XV en Mallorca", *BSAL*, 34, 1973, 160-197; R. SOTO COMPANYY: "La población musulmana de Mallorca bajo el dominio cristiano (1240-1276)", *FRB*, II, 1978, 45-80 i 549-564; SOTO, R: "El primer tràfic esclavista a Mallorca", *L'Avenà*, 35, 1981, 136-141. R. SOTO COMPANYY: "Una inmigración forzada: Esclavos en Mallorca (1448-1499)", *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica*, XI-1, Bilbao, 1993; O. VAQUER: *L'esclavitud a Mallorca (1448-1500)*, Palma de Mallorca, 1997; CH. VERLINDEN: *L'esclavage dans l'Europe médiévale*, Brujas, 1955, tom I i Gant, 1977, tom II.

8 J. SASTRE MOLL: "El primer libro de fábrica y sacristía de la Seo de Mallorca (1327-1345)", *BSAL*, 43, 1987, 45-58; J. SASTRE MOLL: "La remodelación de la Almudaina de Madina Mayurqa en Palau Reial por Jaime II y Sancho I (1405-1314)", *BSAL*, 45, 1989, 105-122; J. SASTRE MOLL: "Musulmanes en Mallorca, en la primera mitad del siglo XIV", *BSAL*, 48, 1912, 25-50.

9 Cal tenir en compte que les comunitats mudèjars en terres de parla catalana arribaren a ser tan importants que s'hagueren d'escriure fins i tot tractats jurídics a l'abast dels senyors cristians. Vegeu, per exemple: C. BARCELÓ: *Un tratado catalán medieval de derecho islámico: El Llibre de la çuna e xara dels moros*, Córdoba, 1989.

10 A. MAS I FORNÉS: *Mapa de la vila de Santa Margalida en el segle XVII*, Ajuntament de Santa Margalida, 1997, 9. Parlant del carrer dels Negrins d'aquella vila, apunta: *Actual carrer Cladera, on, segons la tradició vivien els negrins, descendents de musulmans, que en una data indeterminada haurien estat obligats a abandonar-lo, pel fet d'estar massa prop de l'església, per a llavors establir-se al carrer que encara ara és conegut com a dels Negrins (el carrer de la Lluna). En aquella època, el terme negrí feia referència a la gent de pell molt obscura o negra.*

11 A. PONS PASTOR: *Ordinacions gremials i altres capítols a Mallorca, segles XIV i XV*. Ciutat de Mallorca, 1930. A les Ordinacions dels Teixidors de Llana de 1391, en el seu capítol I (pàgs 77-78) es vedava ensenyar l'ofici a algun sarraïny, catiu o franc. Igualment passava a les Ordinacions dels Blanquers i Assaonadors de 1420 (pàgs 91-92) prohibint-ho fer a algun catiu o fills de catius. Fins i tot els ferrers, en

Amb tot, s'ha de considerar que el tema dels moriscos resta lluny d'haver-se exhaurit. Ens consta que, des del S. XV, en vengueren a viure a l'illa alguns de valencians. Així, no cal dubte que Sanxo Alcadori (natural de Paterna) ho va ser i possiblement també ho era el fundador d'una de les dinasties de terrissers més coneguts de Palma: els Vidal. En el tema de la gerreria, les notícies que poc a poc van apareixen són cada cop més abundants.¹² I a tal efecte ja s'ha fet notar la coincidència que la confraria religiosa que integrava els gerrers cristians vells fos la de la Santíssima Trinitat, un punt en el que no es podia arribar a cap compromís de caire religiós.¹³ D'altra banda, es sap que alguns mallorquins participaren activament en la Conquesta de Granada¹⁴ d'on vengueren una quantitat substancial d'esclaus.

En conseqüència, els musulmans, fins la segona meitat del S. XVI, eren mal mirats a Mallorca, emperò no es detecta a l'illa un especial odi anti-morisc com es donà a València o Aragó.¹⁵ De fet, si a Aragó hi hagueren aixecaments dels muntanyesos contra els moriscos i, a València, les Germanies tengueren un ampli comportament anti-morisc, aquest plantejament no es donà de manera generalitzada a Mallorca. A València, els moriscos foren massacrats després d'obligar-los al baptisme per perjudicar els seus senyors. A Mallorca se n'assassinaren alguns, emperò la tàctica seguí altres camins. Els agermanats alliberaren molts d'esclaus, de tal manera que en trobam participant de manera activa en contra dels seus senyors.

Emperò, aquest panorama varià sensiblement a partir de la dècada de 1540 i especialment després de la Guerra de Las Alpujarras. En ella hi participaren alguns cavallers mallorquins i, fins i tot, destacats bandolers.¹⁶ Una de les conseqüències d'aquest aixecament va ser l'arribada a les illes d'esclaus (fonamentalment dones i joves) que provenien d'aquesta guerra justa i que es mostraven fermament reacs a la integració amb una forta oposició, activa i passiva, a la societat cristiana. Per aquest motiu, es nota una major incidència de processos inquisitorials i d'augment de l'activitat corsària per part d'estols de moriscos expulsats.¹⁷ No de bades, el cos principal dels encausats pel Sant Ofici entre el 1585 i el 1620 varen ser criptomusulmans.¹⁸ Els acusats es dividien fonamentalment en dues categories: les dones, per practicar costums i rituals musulmans en una postura d'oberta resistència i els homes, per intentar fugir o atacar com a pirates les costes illenques.¹⁹

una data tan tardana com 1543 exclouen de l'aprenentatge els esclaus, especialment si eren musulmans. M. BERNAT I ROCA: "L'Ofici de Ferrers. Algunes referències històriques (s. XIII-XVII)", *BSAL*, 49, 1993, 169-216, especialment, p. 183.

¹² M. BARCELÓ CRESPI, G. ROSSELLÓ BORDOY: *Terrissa*. Palma de Mallorca, 1996, 191-203.

¹³ M. BERNAT I ROCA, J. SERRA BARCELÓ: "Ceràmica medieval mallorquina: entre la pervivència andalusina i la tradició cristiana", *Actas del IV Congreso de Arqueología Medieval española (CAME IV)*, Alacant, 1983, III; 825-831.

¹⁴ P. A. SANCHO: " Sobre la reyerta habida en San Francisco de Asís día 2 de noviembre de 1490", *BSAL*, VII, 1898, 298-300. M. BARCELÓ CRESPI: "Las embajadas del notario mallorquín Pere Lliotrà a la corte de Juan II y Fernando II". *Actas del XV Congreso de Historia de la Corona de Aragón. El poder real en la Corona de Aragón (siglos XIV-XVI)*, Zaragoza, xxxx, I, 11-22.

¹⁵ De fet, ja amb les primeres actuacions del Tribunal del Sant Ofici es detecten tensions entre els jornalers cristians a causa de que els Edictes de Gràcia havien posat en el mercat gran quantitat de mà d'obra esclava propietat dels reconciliats o relaxats. Vegeu J. VENTURA: "Els inicis de la Inquisició espanyola a Mallorca", *Randa*, 6, 1977, 67- 116.

¹⁶ J. SERRA BARCELÓ: *Els bandolers a Mallorca (ss. XVI-XVII)*, Palma, 1997, 53-60.

¹⁷ J. SERRA BARCELÓ: "La Inquisició mallorquina i els musulmans (1579-1631)", *BSAL*, 41, 1985, 279-307.

¹⁸ La publicació original de les fonts, parcial, fou empresa per: LL. PÉREZ MARTÍNEZ: "Relaciones de Causas de Fe de la Inquisición Mallorquina (I)", *F.R.B.*, Palma, 1977, I, 57-304. FRB/JII 1978, 201-228, 357-372, 597-612 i F.R.B./III, 1979-80, 433-452. Posteriorment es reedità conjuntament amb M. COLOM I LL. MUNTANER a la Col·lecció La Rodella de Miquel Font, editor. Utilitzant aquesta font. Vegeu, a més a més F. RIERA MONSERRAT: *Remeis amatoris, pactes amb el dimoni, encanteris per a saber de persones absents, cercadors de tresors, remeis per a la salut. Bruixes i bruixots davant la Inquisició de Mallorca en el S. XVII*. Barcelona, 1979. I una abundant col·lecció de R. ROSSELLÓ VAQUER sobre la Inquisició a diferents viles.

¹⁹ J. SERRA BARCELÓ: "La Inquisició mallorquina i els musulmans (1579-1631)", *BSAL*, 41, 1985, 279-307.

Amb tot, el tema no havia arribat a la bipolarització d'altres indrets com ho demostra el fet que diversos cristians vells de les illes varen ser acusats per la Inquisició de voler fugir per renegar o, senzillament, per opinar que el musulmà es podia salvar en la seva llei.²⁰ De totes maneres, les aventures nordafricanas i la modificació del mercat dels esclaus que es produí entre 1574 i 1618 originà un augment dels fugitius. En aquest sentit, és de notar que, si encara a 1574-75 es detecten esclaus entre les colles de bandolers, a partir de 1575, aquests s'esvaïren totalment. I encara més, bona part de les accions dels bandolers consistí en capturar-ne o assassinar-los.

La manca d'una comunitat organitzada i el fet que els musulmans (o criptomusulmans) residents a l'illa eren majoritàriament esclaus o lliberts i, en menor grau, renegats provocà que no se donàs de manera intensa el constructe mental anti-morisc. Constructe que, segons alguns autors, va ser en bona part fabricat per obtenir una postura favorable per part de la població cristiana vella en el tema de l'expulsió o per justificar-la a fortiori.²¹ Malgrat aquesta manca, les relacions dels mallorquins amb les contrades morisques eren prou intenses per a què n'estassin assabentats del problema. Així, el tracte que rebien i reberen els moriscos per part de la corona i els seus senyors va ser usat en algunes ocasions com exemple per part de mallorquins. Quan a 1600 es promulgà la Pragmàtica de Reforma de l'administració del Regne, hi va haver una ferma oposició per part dels privilegiats. El Sindicat Forà donà unes instruccions al seu síndic a la Cort (20 de desembre de 1601) per defensar la seva postura. Les demandes eren ben explícites ja que segons els forans eren els cavallers la causa de tot el mal govern de l'illa. A més a més, impedièn que se complissin les ordres reials i les lleis demostrant *ser los senyors absoluts y no subiectes a llei, y lo comm' de llurs vassalls y pitjor dels que.u són de ben tractar, y pitjor que si los de esta terra fossen moriscos [...]*.²²

Una comunitat residual?

Malgrat tot el que s'ha dit, existeixen elements encara aïllats que permeten inferir l'existència de musulmans residuals en el Regne a les vespres de l'expulsió. Malauradament són notícies tan inconnexes que es fa molt difícil poder presentar un panorama mínimament coherent. Amb tot, venen a confirmar el que afirmaren per les illes Quadrado i Reglà. Tal seria el cas d'aquella dona, Arbia, mora que el 1576 residia a l'illa de Mn. Jordi Abri Dezcallar on tenia una casa valorada en 50 L.²³ Igualment B. Font Obrador documenta a Lluçmajor un morisc granadí, Alfonso Alemany, cap a 1599. Possiblement es tractaria d'un dels deportats a conseqüència de l'aixecament de Las Alpujarras, i que en poc temps adquirí una certa posició econòmica com ho demostra un inventari de 1606.²⁴

Va ser Quadrado el qui ja en el segle passat parlà d'una possible minoria morisca a Mallorca a la qual també afectaren els decrets d'expulsió: [El virrei Vilaragut] *Con motivo de la expulsión de los moriscos de Valencia había tratado de atraer a su despoblada baronía de Olocau multitud de familias isleñas reclutadas a fuerza de dádivas y promesas merced a la escasez de los tiempos, tanto que aún existen allí pueblo que por su lenguaje, apellidos y tradiciones pasa por colonia mallorquina; y lamentábase el reintento por el favor divino de abrigar en su seno gentes de infiel estirpe y dudosa fe, de sufrir indirectamente la emigración a fin de remediar la del país vecino. Ya en las galeras de D. Luís Fajardo procedentes del océano se habían embarcado para Alicante en 1º de septiembre de 1609 trescientos soldados indígenas, ejecutores quizá sin saberlo del real edicto, en cuyas terribles medidas se solicitó*

²⁰ J. SERRA BARCELÓ: "La Inquisició mallorquina i els musulmans (1579-1631)", *BSAL*, 41, 1985, 279-307

²¹ F. MÁRQUEZ VILLANUEVA: *El problema morisco (desde otras laderas)*, Madrid, 1998.

²² A. PLANAS ROSSELLÓ: *El Sindicat de Fora. Corporación representativa de las villas de Mallorca (1315-1834)*, Palma de Mallorca, 1995, 404.

²³ J. RAMIS D'AYREFLOR Y SUREDA: "Catastro de la Ciudad de Mallorca (1576)", *BSAL*, 15, 1914, 132.

²⁴ B. FONT OBRADOR: *Historia de Lluçmajor*, Mallorca, 1982, IV, 419.

*no fuera comprendido como de aquella raza un puñado de granadinos domiciliados en Mallorca, reducido a solas dieciséis personas, presentando como testimonio del Obispo como habían sido educados y vivían cristianamente.*²⁵

D'altra banda, Llabrés Bernal constata com entre els documents referits a Mallorca que es conservaven a l'Arxiu Històric hi havia un expedient format pel bisbe Fra Simó Bauçà sobre els moriscos mallorquins d'origen granadí.²⁶ Segurament és aquesta la font sempre citada i mai publicada o analitzada que ha estat la repetida contínuament des del segle passat.

Pel moment, no sabem si eren aquests els integrants de les 90 cases els mateixos citats per Reglà. El que sí és cert és que es noten sensibles augments de població morisca després de l'Aixecament de les Alpujarras i de les expulsions de 1609-1614. El problema rau en què la documentació es mostra minsa a l'hora de documentar aquestes persones. Ni en els cadastres ni en altres fonts es permet més que detectar individualitats, a simple vista inconnexes. D'altra banda les notícies no destrien aquells moriscos pre-existents a l'expulsió i aquells que intentaren establir-se a les illes ja que, teòricament, no formaven part d'Espanya.

Es sap que abans de l'expulsió hi havia a Mallorca 90 cases morisques (unes 450 persones). De fet, setze granadins que residien a Mallorca presentaren certificacions de com havien estat educats i vivien com a cristians, i no varen ser expulsats. Es tractaria en aquest cas no d'esclaus capturats arran de la sublevació de les Alpujarras, sinó dels expulsats arran dels edictes granadins. Entre 1609 i 1611 es parla en algunes ocasions de més de 400 cases (unes 1700 o 1800 persones). Especialment important va ser l'estança per espai de tres mesos de 400 moriscos que eren traslladats a Nàpols, però no es tenen llistats coherents, orígens ni relacions per poder extreure conclusions mínimament fiables.

El paper de Mallorca a l'expulsió

Com es sap, si bé des de 1584 ja s'havia decidit políticament l'expulsió, no va ser fins 1609 que es decidí dur-la a terme. Contràriament a les previsions i propostes del Patriarca Ribera, es decidí començar per València i realitzar els preparatius en el major secret. Val a dir que l'empresa (que en cap manera es pot considerar pròpia d'un estat en decadència) tenia molts de problemes jurídics, religiosos i polítics. Es tractava d'un atac frontal als furs i privilegis dels Regnes de la Corona d'Aragó en molts d'aspectes. No de bades, Joan Reglà ho considerarà un instrument polític de centralització de primera magnitud. Altrament, implicava actuar sobre súbdits de la corona i en contra de un fort component humà teòricament cristià. De fet va ser aquest darrer punt el que provocà una reacció més contrària per part de determinades persones i, especialment, per part de la Santa Seu. La mesura implicava posar en perill d'extermini o d'islamització prop de mig milió de persones.

Cal recordar que, a més de les possibles sublevacions morisques, la cort desconfiava especialment dels nobles i de les seves forces integrades moltes vegades per moriscos que, malgrat les ordres de desarmar-los, continuaven essent temibles. D'aquí que les forces militars encarregades de dur-la a terme o de vigilar les fronteres fossin les castelleses, italianes en menor grau. Amb tot, i després de l'ambaixada que enviaren els senyors a la

²⁵ P. PIFERRER; J. M. QUADRADO: *Islas Baleares*, Palma de Mallorca, 1969, 217.

²⁶ J. LLABRÉS BERNAL: "Índice de algunos papeles referentes a Baleares que se conservan en el Archivo Histórico y Biblioteca Nacional de Madrid", *BSAL*, 26, 1953, 54-87, cita en la pàgina. 69, num. 464.

Cort on se'ls va prometre tots els béns dels expulsats, el suport de la noblesa valenciana va ser incondicional.²⁷

Les primeres reunions per preparar l'expulsió tengueren lloc a Segovia el 24 de juliol de 1609. A partir d'aquesta data els esdeveniments es precipitaren a una velocitat vertiginosa. Diversos nobles varen ser enviats a València per organitzar la partida i entregar cartes secretes al virrei, al patriarca i demés autoritats del Regne. Amb tot el secret no era total. L'arribada a València de l'emissari reial, d. Agustín de Mejía, el dia 26 provocà aldarulls tot i que es va fer córrer la veu que venia per inspeccionar les fortificacions.²⁸ D'altra banda, des de tres mesos abans, diversos moriscos benestants ja havien venut els seus béns i havien emigrat.

Ja abans de comunicar a les diverses autoritats el contingut de l'edicte d'expulsió²⁹ es donà ordre a finals de juliol a les esquadres d'Itàlia que s'aparellassin i es reunissin a Mallorca el 15 d'agost.³⁰ El marquès de Santa Cruz abandonà Nàpols amb 17 galeres, el 12 d'agost arribà a les illes Egates i forçat per una tempesta, arribà a Sardenya el 23. Fins el 31 no entrà a la badia de Palma on es trobà amb el duc de Tursi amb 16 galeres de Génova i d. Pedro de Leyva amb 9 de Sicília. Poc temps després arribaren de Dènia les d'Espanya.³¹

Alguna cosa es devia sospitar a Mallorca. El 9 de juny s'havia penjat un home d'Alcúdia per haver venut una barca a esclaus musulmans per passar a Berberia.³² D'altra banda, l'arribada de l'esquadra provocà una sèrie d'incidents. Consta com a 12 d'agost entraren 13 o 14 naus amb infanteria en el port de Palma i no saludaren a la plaça. El general Luís Fajardo volia que la ciutat saludàs abans.³³ El virrei l'anà a rebre i ordenà que les bateries dels baluards de la mar disparassin salves. Emperò no s'avisà als jurats. En conseqüència, les autoritats del Regne no saberen de qui es tractava ni quina missió tenia.³⁴ Una vegada reunida la flota, els vaixells passaren a Eivissa on hi anà don Pedro de Toledo per donar les ordres.³⁵ Tots junts es dirigiren al port dels Alfacs, en el delta de l'Ebre, on s'acostà el 20 de setembre.³⁶ El marquès de Santa Cruz es dirigí a Dènia.³⁷

Mallorca es convertí en un cap de pont fonamental per tot el procés d'expulsió. Entre les naus que embarcaren moriscos en el Grau de València fins el 23 d'octubre de 1609 hi trobam:

27 Fins i tot del virrei de Mallorca Vilaragut. Boronat publica una carta personal seva en què, tot i que es dol de les pèrdues econòmiques i en vasalls, es posa al costat de la corona. P. BORONAT Y BARRACHINA: *Los moriscos españoles y su expulsión*, Valencia, 1901, II, 199-200.

28 P. BORONAT Y BARRACHINA: *Los moriscos españoles y su expulsión*, Valencia, 1901, II, 159-190.

29 M. GARCÍA ARENAL: *Los Moriscos*, Granada, 1996. L'edicte a les pàgs. 249-254.

30 P. BORONAT Y BARRACHINA: *Los moriscos españoles y su expulsión*, Valencia, 1901, II, 151 nota 30.

31 V. BOET: "La Ràpita i el seu port dels Alfacs: protagonistes d'una expulsió". *Congrés Internacional. 380 aniversari de l'expulsió dels moriscos. L'Expulsió dels moriscos. Conseqüències en el món islàmic i en el món cristià*, Barcelona, 1994, 372-379.

32 A. CAMPANER Y FUERTES: *Cronicon Mayoricense*, Palma de Mallorca, 1984, 357.

33 HENRI LAPEYRE: *Geografia de la España Morisca*. Valencia, 1986, 66, nota 7. Es resol, per tant el dubte de si va venir a Mallorca.

34 A. CAMPANER Y FUERTES: *Cronicon Mayoricense*. Palma de Mallorca, 1984, 357.

35 J. MARÍ CARDONA: *Illes Pitiüses. Els Llibres d'Entreviniments*, Eivissa, 1981, II, 454. 13 de setembre de 1609. Venen de Dènia 10 galeres de l'esquadra d'Espanya.

36 V. BOET: "La Ràpita i el seu port dels Alfacs: protagonistes d'una expulsió". *Congrés Internacional. 380è aniversari de l'expulsió dels moriscos. L'Expulsió dels moriscos. Conseqüències en el món islàmic i en el món cristià*. Barcelona, 1994, 372-379.

37 HENRI LAPEYRE: *Geografia de la España Morisca*. Valencia, 1986, 66.

- A 6 de octubre 1608 partió de la playa del Grau de Valencia la nave del capitán Reynaldo Granier, vezino de Mallorca, nombrada Sta. Ana y St. Vicente con 650 Moriscos del lugar de Alcáser y 100 mochachos y 30 de teta. 780.
- Dicho día partió el capitán Antonio Jordi mallorquín con su nave Sancta Maria Buenaventura con 340 moriscos grandes y 60 pequenyos, y 18 que yvan a los pechos de sus madres 418
- A 15 del dicho se embarcaron en la nave nombrada Nra. Sra. del Rosario y Sanct Christoval del capitan Gaspar Pineda de Yvisa 650 moriscos, los 50 pequenyos y los demas grandes de Bunyol con 20 mochachos de teta. 670
- A 21 de dicho mes de octubre en la sagetia de Pedro Vila de Ciudadela (?) nombrada Sant Joan Buenventura se embarcaron 142 moriscos grandes, 64 pequenyos y 24 de teta, todos de Vilamarchante 230

Lapeyre ens informa d'una carta del virrei valencià en la qual se relata els abusos d'un cert capità francès, Raynald Granier, cònsol del seu país a Mallorca *el qual ha hecho muchos delitos pasando moriscos a Bervería, a quienes a quitado sus haciendas y muerto a algunos*.³⁸ D'aquest capità sabem que patronejava la nau Santa Ana y San Vicente i que el 6 d'octubre de 1609 carregà 780 moriscos d'Alcàsser i Picassent.³⁹

Altres patrons que participaren en el transport foren el mallorquí Antoni Jordi, de la Nau Santa Maria i San Bonaventura, que embarcà el 6 d'octubre 418 moriscos de Picassent i Benimamet. Provenint de Mallorca, Pedro de Espinosa carregà amb la nau Sanct Raymundo el 18 i 20 d'octubre un total de 621 moriscos de Bètera. Des d'Eivissa, Gaspar Pineda,⁴⁰ en la nau Nuestra Señora del Rosario y San Cristóbal embarcà 900 moriscos de Bunyol el 15 d'octubre i Pere Vila de Ciutadella, el 21 d'octubre embarcà en la nau Sant Johan i Bonaventura n'embarcà 230 de Villamarchante.⁴¹

Especialment durant la primera fase de l'expulsió dels moriscos valencians, el port de Ciutat es convertí en un lloc de pas. Diversos contingents hagueren de passar fins i tot mesos sencers a Porto Pi. Cap allà s'hi dirigiren diversos predicadors intentant convertir-los al cristianisme. Un d'ells va ser el pare Fra Rafel Serra: *Oracle pels bisbes i p'els jurats, sensa cercar-ho, el feren els Inquisidors Calificador i Consultor del Sant Ofici, i el seu vot, cercat sempre era decisiu. A n'el seu llatí elegant encomanaven la redacció dels decrets. Notables eren les conversions que feya entre els jueus i mahometans. A ell enviaren perque les adoctrinàs, els morescs, que, expulsats de Espanya, afluïen a Mallorca per la gran avinentesa de la mar i la clemència dels nostro port*.⁴²

Les notícies que fins el present es tenien parlaven de moriscos valencians i murcians de pas per Mallorca. Emperò noves aportacions documentals ens permeten situar-ne

³⁸ HENRI LAPEYRE: *Geografía de la España Morisca*. Valencia, 1986, 281-286.

³⁹ Si bé no es pot quantitatitzar tot el conjunt de vexacions que reberen els moriscos, varen ser moltes Reglà (J. REGLÀ: *Estudios sobre los moriscos*, Barcelona, 1974, 100-101) ens informa del procés que s'inicià contra el mariner Joan Oliu de Blanes *qui juntament ab altres offegaren y robaren a molts moriscos que per ordre de Sa Majestat s'havian de aportar a Barbaria*. Tot i que l'acusat es beneficià de les mesures del virrei encaminades a reprimir els bandolers.

⁴⁰ HENRI LAPEYRE: *Geografía de la España Morisca*. Valencia, 1986, nota 30 i 103.

⁴¹ J. MARÍ CARDONA: *Illes Pitiüses. Els Llibres d'Entrevéniments*, Eivissa, 1981, II, 454. 12 de gener de 1697: *La barca de Gaspar Pineda va a terra ferma*.

⁴² A. CAIMARI: "El molt Rnt. P. Fra Rafel Serra", *El Heraldo de Cristo*, XIII, núm. 146. Palma de Mallorca, 1921.

d'aragonesos: Es tracta de dues actes de pagament fetes davant notari a instàncies dels compradors, els quals eren precisament els patrons de les naus. No ens pot estranyar que fossin precisament aquests els que exigissin el document notarial en vista dels processos que ja s'havien encetat en contra d'aquest grup a causa de les extorsions a que es veien sotmesos els moriscos. En els dos casos se'ns apareixen uns grups de moriscos especialment pobres. Nogensmenys, sempre queda dubtar de fins a quin punt els patrons se n'aprofitaren de les circumstàncies per fer el negoci. En tot cas, resulta clarificador que els documents facin constar explícitament que havien rebut *la moneda a nuestras voluntades, que el negoci es feia de nuestra voluntad per la qual cosa als patrons no se'ls podia fer algún género de contradicción, antes a sola ostención d'este auto la podeys vender a qualquier persona, porque fielmente la habeys comprado de nosotros y pagada de contado*. Per això, les comunitats morisques s'obligaven amb *todos nuestros bienes y de todos los demás moriscos, muebles y raizes havidos y por haver*.⁴³

El 30 de setembre de 1610 Luis Palomeros i Jerónimo Netjar, moriscos d'Ejea de Albarracín i capmestres dels que anaven embarcats en una sajetia catalana de Tortosa (Nuestra Señora del Rosario y San Francisco) signaven un contracte amb el patró de la nau Llätzer Pirrana. El motiu era que es trobaven en el moll de Ciutat i no tenien doblers ni menjar; per tal de poder comprar-ne donaren a l'esmentat patró algunes robes per a què les mercadejàs amb qui volgués i d'aquesta manera poder menjar i acabar el viatge. Per aquest motiu li entregaren *toda suerte de ropas, ansí de calçar y vestir como arreos de casa por precio de ciento y treinta escudos*.

Aquest acte de venda no és únic. El mateix dia eren els capmestres Luís Calvo i Joan Abat, també moriscos aragonesos, que anaven amb la nau del patró Antique Pau Molas, d'Arenys, dita San Juan y San Pablo, els qui signaven un document semblant. Aquí també els representants feien constar que es trobaven en el moll, que els moriscos eren molt pobres i que es trobaven en gran necessitat. D'aquesta manera decidiren vendre algunes robes per a què *podamos mercar algo de que comamos nosotros y los nuestros compañeros, mugeres e hijos hasta lleguemos a puerto a buen salvamiento*. També era el patró qui comprava les robes per valor de 100 escuts.

La pervivència de moriscos a Mallorca després de l'expulsió

Des de les primeres deportacions, si no abans, hi hagueren moriscos que intentaren residir a les Balears, tot aprofitant una certa indefinició dels Edictes d'expulsió. Emperò ben aviat es reberen des de la cort instruccions amb l'ordre de prohibir aquests intents. Certament que ni el bisbe, ni els cavallers o altres autoritats es mostraren gaire encoratjats en complir aquestes instruccions com es va veure pels esdeveniments posteriors.

Un cas especial el presenten els famosos moriscos del vall de Ricote (Murcia), els darrers en ser expulsats ja que tenia fama de bons cristians i fidels súbdits. Tant les autoritats murcianes com els senyors feren el possible per evitar aquesta mesura i fins i tot n'hi hagueren que fugiren per refugiar-se a València, Castella o Aragó. Altres foren conduïts a Itàlia o el Nord d'Àfrica via Balears. El 18 de març de 1614, el virrei de Mallorca elevà una consulta a Felip III per si podien fixar la seva residència a les illes alguns moriscos que hi havien desembarcat, tenint en compte que en els pregons d'expulsió se deia que *podrán vivir en qualquiera de sus reinos y señoríos fuera de España*. El rei contestà: *Escribase al virrey que en ninguna manera conviene que aquellos moriscos pueblen allí y que al punto los haga salir por ser aquella isla adyacente a España y estar tan cerca de Argel, guardando las órdenes*

43 HENRI LAPEYRE: *Geografía de la España Morisca*. Valencia, 1986, 103 i 281-282.

que están dadas, y que tenga entendido esto para lo adelante, si ubiere otros que intentan lo mismo.⁴⁴

L'ordre d'expulsió dels moriscos originaris de Ricote establerts a Mallorca va ser comunicada al virrei pel Consell d'Estat el 26 de juliol de 1614. Se'ls donava un termini de 30 dies per abandonar l'illa. El 18 d'agost següent, el virrei de Mallorca comunicà a Felip III la sortida del darrer grup format per unes 200 dones casades.⁴⁵ Sols restaven a les illes uns 30 moriscos molt pobres i impossibilitats d'anar-se'n si no se'ls facilitava una nau per Gènova, Nàpols o Liorna. Front a la insinuació que se'ls podria autoritzar a quedar-se a l'illa, el rei replicà: *He mandado que salga de allí esta gente dándoles embarcación y con toda comodidad que se pudiere*.⁴⁶

Amb tot, el problema morisc, com a altres indrets no acabà a 1614. En una carta del conde de Salazar al duc de Lerma de 6 de febrer de 1615 sobre l'estat de l'expulsió i dels moriscos que havien tornat o que quedaven a la península de deia: *Al bycecanciller de Aragón ablé sobre lo que importa echar a los moryscos de Tarragona, sobre que tengo escrito a V.E. Respondiome que trataba d.ello, porque S.M. se lo abya dicho que lo abya mandado resolver y no sabia por que mano, y es sobre los moryscos naturales de la yslla de Mallorca, que fuera de los que allí abyan acudido del reino de Murcya y de otras partes abya setenta casas de los de la mysama tierra que nunca an sido espelidos, y esta duda se puede tener para los de Cerdeña, a donde se sabe que los ay y los demas de aquella Corona, y yo la tengo de lo que se a de acer de los que ay en Canarya, de que me an dado una larga relación*.⁴⁷

Diversos autors han documentat com es tractà als moriscos a diversos indrets, tant durant l'expulsió com als llocs on es traslladaren a residir. Sorprenentment, fins i tot en els països musulmans. Indubtablement, molts d'aquests moriscos aprofitaren l'avinentesa per practicar obertament la seva religió. M. de Epalza ha teoritzat que l'important obra d'Anselm Turmeda en contra del cristianisme, tal com ens ha arribat, té multitud d'interpolacions que poden ser d'aquesta època.⁴⁸ D'altra banda, com passà després de la sublevació de les Alpujarras, es nota una major pressió de les empreses corsàries nordafricanes sobre les Balears, protagonitzades moltes d'elles per moriscos expulsats; no de bades molts es traslladaren a ciutats corsàries, especialment Alger.⁴⁹ Amb tot, hi havia moriscos que, des de feia anys o generacions, s'havien convertit de cor al cristianisme i la majoria consideraven al-Andalus com a la seva terra. Per aquest motiu, foren diversos els que intentaren esquivar l'expulsió refugiant-se a diversos territoris on no eren coneguts, entre els clans gitanos o que, fins i tot, tornaven exposant-se a penes tan dures com l'esclavatge o la sentència a pena capital.

El cert i segur és que malgrat totes les ordres, els processos inquisitorials detecten diversos moriscos a Mallorca després de la teòrica expulsió.⁵⁰ Lògicament, la majoria segueixen essent esclaus o corsaris. Emperò, n'hi ha que actuaven lliurement per l'illa i amb

44 ARM- Prot. C-746, 263-266. Agraïm al professor Miquel Dejà aquesta aportació documental.

45 J. REGLÀ: *Estudios sobre los moriscos*, Barcelona, 1974, 107.

46 J. B. VILAR: "La expulsión de los moriscos del Reino de Murcia. Sus efectos demográficos y económicos sobre la región de origen". *Congrés Internacional. 380 aniversari de l'expulsió dels moriscos. L'Expulsió dels moriscos. Conseqüències en el món islàmic i en el món cristià*, Barcelona, 1994, 86-95.

47 J. REGLÀ: *Estudios sobre los moriscos*, Barcelona, 1974, 107-108.

48 P. BORONAT Y BARRACHINA: *Los moriscos españoles y su expulsión*, Valencia, 1901, II, 306.

49 A. TURMEDA: *Autobiografía i atac als partidaris de la Creu*, Barcelona, 1978.

50 N. SAIDOUNI: "Les morisques dans la province d'Alger. "Dar-es-Soltam" pendant les XVIe et XVII siècles. L'apport économique et social. *Congrés Internacional. 380 aniversari de l'expulsió dels moriscos. L'Expulsió dels moriscos. Conseqüències en el món islàmic i en el món cristià*, 1994, 140-146.

coneixença del Sant Ofici. En el famós procés contra la bruixa catalana Catalina Floreta (1622), un dels implicats era l'herbolari granadí, d'origen morisc, Llorenç Enríquez.⁵¹

El procés per robatori de Porto Pi

Com s'ha vist, el tema dels moriscos no es pot obviar a Mallorca. Les notícies que es tenen són encara molt fragmentàries, però només que fos per l'important paper que les illes tengueren en relació a l'expulsió valdria la pena tenir-lo en compte. D'aquesta manera, qualsevol troballa documental en els arxius illencs sobre el tema és important. El que es presenta aquí és un curt procés criminal provinent de les fonts de la Reial Audiència.⁵² Es tracta d'un lligall de 8 folis dels quals els dos darrers són buits. Com és habitual en aquests documents, es troba en mal estat, ja que tota la part superior està menjada per la humitat i amb grans forats que, tot i això, no impedeixen del tot la seva lectura. Les dificultats s'agregen per la lletra cursiva típica d'aquests processos i l'abundor d'abreviatures.

Per sí mateix, aquest document no semblaria gaire important si no fos per les causes abans esmentades. D'altra part, aquest procés té l'avantatge de transmetre'ns el llenguatge col·loquial no sols dels mallorquins de principis del S. XVII, sinó dels propis moriscos valencians expulsats.

Els esdeveniments.

En principi, el procés s'obri a conseqüència d'un robatori molt simple, que no tendria la menor transcendència si no fos per la personalitat dels implicats i pel moment en què es realitza. A principis de setembre de 1609 arribà una nau de certa envergadura a Porto Pi carregada de moriscos. Diverses barques ajudaren a traslladar-ne a terra; i en una d'elles, en la qual hi anaven els germans Bartomeu i Miquel Corredor, hi desembarcà el morisc valencià Jeroni Capellà. En el trajecte a terra, Miquel Corredor li prengué de dins un sac quatre rals castellans i una camisa. El morisc protestà dient-li que ja li pagava el treball, però el mariner no en volgué saber res.

La nit del dissabte al diumenge de dia 5 de setembre, Guillem Crespí, guarda dels moriscos de Porto Pi sentí quan grans veus que cridaven : *Lladres! Favor al Rey! Al ladrón* i va veure un home que fugia devers la Torre de Paraires. El guarda, en companyia del vergueta Pere Hernández, escorcollà aquells indrets i trobà amagat darrera una penya un jove que era, precisament, Miquel Corredor.

Els dos guardes el conduïren a una torre i l'interrogaren. Miquel Corredor els va dir que es trobava allà perquè volia pujar a la barca del seu germà, però que no ho havia pogut fer. Ells li demanaren per quin motiu s'havia amagat i havia fugit, emperò no pogué respondre amb coherència. En això, arribaren on eren diversos moriscos que l'identificaren com el lladre. El producte robat eren quatre camises, un calçons i unes camisetes d'infant que es trobaven esteses. Miquel Corredor ho negà tot, però els moriscos trobaren el producte del robatori a una mata prop de la Torre de Paraires. En conseqüència, s'envià el presumpte lladre a la presó de Ciutat. El procés s'inicià el dimarts següent.

En conjunt, ens trobam davant una tàctica habitual per part dels cristians vells respecte dels moriscos, que es va fer més notable durant l'expulsió. La major part dels que foren expulsats eren gent molt pobra, especialment els moriscos valencians. Tot i això, hagueren de patir prou expoliacions tant personals com en els pocs béns que aconseguien

⁵¹ J. SERRA BARCELÓ: "La Inquisició mallorquina i els musulmans (1579-1631)", *BSAL*, 41, 1985, 279-307.

⁵² B. PROHENS PERELLÓ: *Caterina Floreta. Una bruixa del segle XVII*, Palma de Mallorca, 1995.

treure, tant de part dels cristians, com per part dels seus germans de religió quan arribaren al Nord d'Àfrica.⁵³

El temps i l'espai.

Els esdeveniments passen a Porto Pi, on el virrei Vilaragut havia creat com a guarda dels moriscos a l'algtzir reial Guillem Crespí. El problema sorgeix immediatament. Qui eren aquests moriscos que es trobaven a Mallorca a principis del mes de setembre? Cal tenir en compte que l'edicte d'expulsió encara trigaria un parell de dies en publicar-se a València capital i, pel que es despren del procés, aquest vaixell es trobava ancorat des d'almanco dia 5. D'altra banda, Boronat informa com el Duc de Gandia no reuní fins el 24 de setembre als principals moriscos dels seus estats per comunicar-los la voluntat del rei.⁵⁴

No es possible deduir a partir del procés (única font per ara coneguda) l'origen específic dels moriscos, la seva personalitat o el vaixell amb el qual arribaren (*la nau grossa que.s en Portopi*). Arribat el vaixell, el virrei Vilaragut nomenà dos custodis: l'algtzir Guillem Crespí i el saig Pere Hernández a causa *dels moriscos que són allí*. La guarda la posà el virrei per evitar que fugissin o per protegir-los? Val a dir que una possibilitat no exclou a l'altra a causa de les extorsions que es detecten en els primers moments de la seva estança al port.

De tot això es despren que aquest vaixell de moriscos abandonà València just abans de què es publicàs l'edicte d'expulsió. De fet, els remors dels edictes provocaren que des de principis del S. XVII famílies morisques benestants emigrassin cap el N. d'Àfrica.⁵⁵ S'han documentat aquestes sortides primerenques, encara que sempre s'havia posat esment als d'una certa posició econòmica, cosa que no sembla complir-se en aquest cas. Ens trobam amb moriscos que decidiren emprendre el camí de l'exili uns dies abans que aquest es fes oficial. D'alguna manera va ser una tàctica que afavorí la cort per tal de minimitzar en tot el possible l'expulsió i les possibles revoltes.

Les persones.

La personalitat dels protagonistes, tant el lladre com la família morisca a la qual es robaren les poques pertinències, són demostratives de la situació general d'aquells moments. Es prou conegut que la major part dels moriscos expulsats eren molt pobres, tant i més si tenim en compte les condicions draconianes de l'expulsió.

Tot i això, tal com es despren del procés, la sort d'aquests moriscos no va ser menys desgraciada en el seu trajecte que la dels expulsats amb posterioritat. Les persones implicades són poques i els fets simples. Un vaixell gran amb una quantitat indeterminada de moriscos recalca a Mallorca, a Porto Pi. No és d'estranyar que fossin ells els que havien pagat el viatge i que en algun moment adduïssin aquest fet per demanar certa consideració a la tripulació.

No es pot deduir si tot el vaixell s'havia carregat amb moriscos valencians, però no seria d'estranyar ja que tots els testimonis ho donen a entendre. Els moriscos que són citats com a testimonis, Lluís Polayet i Geroni Capellà, sols apareixen ressenyats com a *cristià nou del Regne de València* sense que consti la seva professió. Dels seus testimonis es despren que es traslladaven amb totes les seves famílies, dones i infants. (Lluís Polayet viatjava amb la seva dona i un nadó). Igualment es despren la seva riquesa: a Geroni Capellà, Miquel Corredor li robà una camisa i quatre rals castellans; a Lluís Polayet li

⁵³ ARM, RA - CR VI/192.

⁵⁴ P. BORONAT Y BARRACHINA: *Los moriscos españoles y su expulsión*, Valencia, 1901, II, 200.

⁵⁵ A. DOMÍNGUEZ ORTIZ; B. VINCENT: *Los Moriscos*, Madrid 1985, 177-178.

robaren una camisa seva, una de sa dona, uns calçons de lli del seu fill, una camiseta, un davantal de drap de lli, un vel de dona i els bolquers del minyó.

La personalitat del probable lladre no era millor que dels altres. Es tractava del jove mariner Miquel Corredor, fadrí de poca edat. En el procés apareix com a propietari d'una barca de pesca amb el seu germà Bartomeu. De fet, la pesca era la seva principal activitat com ell mateix testimonia que és *un pobre pescador lo qual ab son treball manten se pobre mare víuda*. En els Estims de 1576 apareix a la parròquia de Santa Creu, a l'illa de la Rectoria de Santa Creu, la casa de Pere Corredor i sa mare, valorada en 137 L. i 10 s. Es tractaria del pare?⁵⁶

Com s'ha dit, el mateix dia del robatori Miquel Corredor va ser conduït a la presó. Des d'allà presentà una petició per a que l'alliberassin i es defensà dient que es trobava a Porto Pi guardant la barca que tenia allà. Estant assegut, va sentir que havien faltat algunes camisetes dels moriscos i que les havien trobades entre unes roques. Se li donà la culpa a ell sense haver-li trobat res a sobre. A causa que sa mare vídua vivia del seu treball i de què no se li havia pogut provar res, sol-l icitava que se l'alliberàs.

Sembla que se l'excarceraren, ja que uns mesos després el tornam a trobar implicat en un fet luctuós de la seva parròquia: l'estranya mort del jove Joan Baptista Nel-lo. Es tracta d'un jove que el 27 d'agost de 1610 hagués complit 21 anys. Les males llengües digueren que festejava una al-lota: Catalina Frau. Aquell dia el jove es presentà a la casa de la seva àvia queixant-se de grans dolors de ventrell i acusant a l'al-lota d'haver-lo enverinat amb una poma. Uns dies després el jove morí. Malgrat tots els intents no es pogué comprovar ni si els jove i l'al-lota es coneixien. Un dels testimonis citats va ser precisament Miquel Corredor i el que, teòricament, aportà més indicis acusatoris en contra de l'acusada.⁵⁷

Transcripció del document.

Ciutat a Portopí.

P. Michel Corredor.

Inquisitió fiscal rebuda de manament de sa Il.lt[írrissima] S[enyoria] contra la persona in margine nomenada per ser inculpat de aver furtades algunes camisses y altre roba de lli de poc[a] vàlua de un morisco del qui stan a Portopí nomena (sic).

Nº 12/pe.19.

In Curia criminalis Regni Maiy[oricensi]

Algutzir

M[estre] G[aspar] Musa.

Die martis VIII mensis

setembris anno a M DC VIII.

Honor. Guillermus Crespi regiis algutzerius testis sitatus juravit in posse honor Gaspar Musa Regis algutzerii dicte preu(?).

Int. sup. curie preventis dix lo que passa és que jo stich per guarda dels moriscos assí en Portopí, per orde del Sor. Virrey, y lo disapte de diumenje propassat, a una hora y mitja de nit fins en dos, poch més o manco, trobant.me assí, devant la casa de la capella de S[ant] N[icolau], sentí grans crits prop de hont jo era que deyan, lladres!, favor al rey!, al ladron! y viu un home qui fugia devés la Torre dels Perayres en comp[anyia] de.n Pedro lo Vergueta y trobí allí, amagat a unes roques, un jove qui.s diu M[ique]l Corredor, qui vuy és en pressó, y jo li demaní com axí stave allí y ell dix que volia saltar a una barca, que era allí prop, y ell no.y era pogut saltar y demanant.li com axí fugia y stava allí amagat, no sabia que.s deya, y los moriscos acudiren allí y

⁵⁶ J. RAMIS DE AYREFLOR Y SUREDA "Catastro de la Ciudad de Mallorca (1576)", *BSAL*, 15, 1914, 163.

⁵⁷

digueren que aquell era lo lladre qui.ls avia furtades tres i quatre camises y calsons de lli y camisetes de minyons que.n tenian banyats encara y ell, dit M[ique]l Corredor negà dient que no avia fet tal y, ab tot axò, me aseguré d.ell y tantost vingueren los moriscos dient.me que ja avian trobat lo furt y jo demaní.ls ha ont era y ells me aportaren devés la Torre dels Perayres ha ont havian pres lo dit M[ique]l Corredor y de allí cerca una mata trobarem un fardell de roba banyada de lli que eran camisses y calsons y embarassos, cosa tot vella y de poc vàlua, lo que cobria lo morisco y al dit M[ique]l Corredor embí en la Ciutat an als càrçers real y assò és que passà.

Fuit sibi lectum ett.

Dicto Die

Antoniou Jou, cultor, testis citatus juravit ad domini deum super dict. sup^o dicte preu (?).

Inte. sup. curie. prevectis dix jo stich a la casa de S[an]t N[icolau] de Portopí y disapte de diumenge passat, a la nit, a una hora y mitja de nit, poch més o manco, trobant alt casa mia, sentí crits del rey; abaxí y viu un home qui anava fugint devés la Torre dels Perayres lo qual prengué lo algutzir Crespí y.l trameté /qui era M[ique]l. Corredor/ en après a la Ciutat a la presó perquè deyan que havia pressa certa roba de lli de uns moriscos y après los moriscos digueren que havian ja trobada la roba prop de hont avian pres lo dit M[ique]l Corredor, però jo no viu com la trobarem, bé viu la roba que encara era banyada que era robota [vella] [forat] dol[...] [...]lo de.n Corredor deya que no.y se[...] [forat] perquè ell era allí ab un ger[...] [forat] una barca y al sendemà lo viu jo al dit son germà ab una barca dins mar; y assò és lo que passà.

Fuit sibi lectum, ett.

Dicto die.

Petrus Hernández, sagio testis citatus juravit ut supra dicte [...]

Interro. sup. curie prevectis dix jo fos guarda a Portopí ab companya del algutzir Crespí per causa dels moriscos que són allí y lo dissapte de diumenje passat, devés al toch del Avemaria, trobant.nos devant la capella de S[an]t N[icolau] sentírem crits de moriscos qui deian: lladres! y viu los moriscos qui anaven corrent devés mar, y lo algutzir y jo anàvem darrera ells per veure lo que er[a] y trobarem un jove que.s diu M[ique]l Corredor, qui vui és en presó, assentat darrera una penya y jo.m afferrí ab ell per lo que los moriscos deyan que dit jove los havia furtada certa roba y axí lo prengueren a dit M[ique]l Corredor y.l aportàrem allí a una torre més sens trobar.li roba alguna en son poder, y après que dit M[ique]l Corredor fonch tancat y pres, vingueren los moriscos cridant y dient: assí és lo robo y aquí matex tornàrem an el lloch a ont avíam pres al dit M[ique]l Corredor y a unes vint o trenta passes de la roca ha ont lo afam trobat vèrem y trobarem un fardellet de roba de lli bañada en què.y hagué una camisa de dona y altre de home y [forat] uns calsons de lli de minyó y [forat], dos devantalets o tova[...]lletes tot [forat] vella que no valia deu sous, lo que cobrà lo morisco que dix era sua dita roba y vist assò, aportí lo dit M[ique]l Corredor assí en Ciutat an als càrçers reals y assò és lo que passà.

Fuit sibi lectum ett.

Die VIII mensis

setembris M DC VIII

Luis Polayet, cristià nou del Regne de València, testimoni citat al qual ha jurat dir veritat.

Int. sup. curie preventis dix, disapte de diumenge propassat, al toch de la oratió de la Avemaria, stant en Portopí que guardava allí una poca roba de lli banyada, mia y de ma muller y de un minyó fill meu, que era una camisa mia y altra de ma muller y uns calsons de lli del minyó y una camiseteta y un devantal de drap de lli y un vel de dona y altres embrollos de drapet del minyó [forat] com he [...] guardant dita roba, vingué un jove de assí d.esta terra, y afferrà d.ella y annà.se.n devés mar y jo tras ell cridant lladres! y acudí lo algutzir y altre official y prengüèrem lo dit jove qui jo viu me havia pressa dita roba y.l se.n aportaren, lo qual té un germà que.l nomenan Bartomeu, y per no aver.li trobada dita roba en son poder, cercàrem après per allí ha ont lo prengueren y trobí la dita roba en un fardell que la hagué llansada entre unes mates, la qual he conrada y no.m ha faltat cosa alguna y assò és lo que passà.

Fuit sibi lectum ett.

Dicto die.

Hieronimus Capellano, cristià nou del Regne de València, testimoni citat, lo qual ha jurat dir veritat.

Int. sup. curie preventis dix, los dies passats, quant vinguÈrem assl en Mallorca los moriscos de la nau grossa que.s en Portopl, al temps que desembarcàrem en una barca a hont anava per mariner un jove qui Ès vuy en pressÓ que.s nomena M[ique]l Corredor me prenguÈ dit jove de dins un sach, quatre reals castellans y una camisa mia y demanant.le.y que la.m tornàs y los dinÈs, perquÈ jo li pagava son treball, no.u volguÈ fer ni may més no ha tornat y assÒ Ès la veritat del que passà.

Fuit sibi lectum.

Illm. Señor.

Michel Corredor, fadrì de poca edat, diu que estos dies passats fonch pres en Portopl estant asentat en una rocha guardant una barcha de pascar que tenia alll y per haver faltat en dit temps dos o tres camisetes velles de uns moriscos y haver.les trobades entre unes rochas fonch pres y portat en presÓ dit Michel Corredor per sostpita de quÈ aquell avia amagada dita roba sens haver.li trobada en son poder cosa alguna. Es dit Michel Corredor un pobre pescador lo qual ab son treball mantÈn se pobre mare vÌuda, supplica, per tant a V. Illma. STM y Real Consell sia sevit manar alliberar.lo de dit càrcer attÈs que esta insont (sic) y sens culpa alguna de lo que contra ell es estat pretÈs ni tÈ instàntria alguna de part, lo que rebrà a singular mercÈ, que licet.

Altìssimus ett.

Remittat nobilis don Franco Pacheco jures cur. qui supplis. debire providear.

RESUM:

El present article presenta un curt procés per robatori comès contra uns moriscos valencians que fugien dels estats de Felip III. La seva importància rau en què no són molts els documents sobre aquest tema que hi ha a Mallorca. D'altra part aquests moriscos es trobaven a Mallorca abans de què es publicassin els decrets d'expulsió.

RESUMEN

El presente artículo comenta un corto proceso por robo cometido contra unos moriscos valencianos que huían de los estados de Felipe III. Su importancia estriba en a rareza de este tipo de documentación que se conserva en Mallorca. Además tales moriscos se hallaban a Mallorca antes de la publicación de los decretos de expulsión.

ABSTRACT

This article presents a short claim for a theft committed against moriscos [muslims which remained among the Christians after the conquest] from Valencia which were fleeing from the states of Philip the 3rd. Its interest lies in the fact that there are no many documents about this mater found in Mallorca. On another side these moriscos werw already in Mallorca before the decree of deportation was issued.